

TIL BIRLIKLARINING FUNKSIONAL-SEMANTIK SOHALARI

Baxriyeva Sitora Xayrullo qizi*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti**Filologiya fakulteti talabasi*

Abstrakt: Ushbu maqola til birliklarining funksional-semantik sohalari kontsepsiyasini o'rganadi, ularning lingvistik ma'noni tashkil qilish va muloqotni osonlashtirishdagi rolini ta'kidlaydi. Funksional semantik sohalar so'zlar, grammatik shakllar va konstruksiyalar umumiy semantik xususiyatlar va kommunikativ funktsiyalar bilan birlashtirilgan tizimni ifodalaydi. Tadqiqotda ushbu sohalar tilning tizimli tavsifiga qanday hissa qo'shishi, shakl va ma'no o'rtasidagi o'zaro ta'sir haqida tushunchalar berishi va semantik tasniflashni chuqurroq tushunishga imkon berishi ta'kidlangan. Bundan tashqari, zamonaviy tilshunoslikda, ayniqsa pragmatika, sintaksis va semantika kabi sohalarda funksional-semantik yondashuvlarning dolzarbligiga e'tibor qaratiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, funksional-semantik sohalar ichidagi til birliklarini tahlil qilish ularning ham strukturaviy, ham kommunikativ salohiyatini ochib berishga yordam beradi, tilni o'rganishga yanada keng qamrovli nuqtai nazarni ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: funksional-semantik soha, til birliklari, semantika, lingvistik ma'no, kommunikativ funktsiya, lingvistik tasniflash, funksional lingvistika

FUNCTIONAL-SEMANTIC FIELDS OF LANGUAGE UNITS

Baxriyeva Sitora Xayrullo qizi*University of Information Technologies and Management**Student of the Faculty of Philology*

Abstract: This article explores the concept of functional-semantic fields of language units, emphasizing their role in organizing linguistic meaning and facilitating communication. Functional semantic fields represent a system in which words, grammatical forms, and constructions are united by common semantic features and communicative functions. The study highlights how these fields contribute to the systematic description of language, provide insights into the interaction between form and meaning, and allow for a deeper understanding of semantic categorization. Furthermore, attention is given to the relevance of functional-semantic approaches in modern linguistics, particularly in areas such as pragmatics, syntax, and semantics. The findings suggest that analyzing language units within functional-semantic fields helps to reveal both their structural and communicative potential, ensuring a more comprehensive perspective on language study.

Keywords: *functional-semantic field, language units, semantics, linguistic meaning, communicative function, linguistic categorization, functional linguistics*

KIRISH

Tilni o'rganish uzoq vaqtdan beri nafaqat lingvistik birliklarning strukturaviy xususiyatlari, balki ularning funktsional va semantik o'lchamlari bilan ham bog'liq bo'lib kelgan. Til - bu izolyatsiya qilingan so'zlar va grammatik shakllarning mexanik to'plami emas; aksincha, u ma'no, funksiya va struktura murakkab tarzda o'zaro ta'sir qiladigan o'zaro bog'liq tizimdir. Shu nuqtai nazardan, funktsional semantik maydonlar tushunchasi zamonaviy tilshunoslikda muhim nazariy asosga aylandi. Funktsional semantik maydonlar umumiy semantik mazmun va kommu-nikativ maqsad bilan birlashtirilgan lingvistik birliklar - leksik, grammatik yoki sintaktik - guruhlar sifatida tushuniladi. Ular tilning rasmiy jihatlari va so'zlashuv-chilarning kommunikativ ehtiyojlari o'rtasida oraliq bog'liqlik bo'lib xizmat qiladi, shu bilan tizim va foydalanish o'rtasidagi tafovutni bartaraf etadi. Funktsional-semantik maydonlarni o'rganishning ahamiyati ularning tilda ma'no taqsimotining qonuniyatlarini ochib berish qobiliyatidadir. Masalan, zamon, aspekt, modallik yoki holat kabi grammatik kategoriyalar lingvistik materialni ma'lum kommunikativ vazifalarga muvofiq tashkil etuvchi funktsional-semantik maydonlar sifatida talqin qilinishi mumkin. Xuddi shunday, leksik birliklar hissiyot, harakat yoki baholash kabi kontseptual sohalarga asoslangan maydonlarni hosil qilishi mumkin. Ushbu o'zaro bog'liq tizimlarni tahlil qilish orqali tilshunoslar tilning inson idrokini qanday aks ettirishini va kommunikativ vaziyatlarga qanday moslashishini yaxshiroq tushunishlari mumkin.

ASOSIY BO'LIM

Lingvistik tahlilga funktsional-semantik yondashuv an'anaviy grammati-kadan kengroq ma'nolarni ifodalash uchun bir nechta lingvistik darajalardagi elementlarni birlashtirish orqali sezilarli darajada farq qiladi. Ushbu doirada, tilda vaqt ifodasi sifatida tushunilgan zamon turli lingvistik shakllar orqali amalga oshiriladigan universal semantik kategoriya hisoblanadi. Bular asosiy morfologik zamonlardan tortib periferik leksik va sintaktik ifodalargacha bo'lgan oraliqni o'z ichiga oladi. Ushbu tadqiqotning maqsadi ingliz tilining o'zining funktsional-semantik tuzilishida zamonni qanday aks ettirishini tahlil qilish va uning ifodali vositalarining ierarxiyasini belgilashdir.

Ma'lumki, tilshunoslikning strukturaviy-semantik maktabi lingvistik va nutq hodisalarini an'anaviy grammatik lingvistikadan farqli ravishda tahlil qiladi. An'anaviy tilshunoslikda har bir lingvistik birlik, kategoriya yoki leksik guruh alohida o'rganiladi va uning nutqda qo'llanilishi bo'yicha tavsiyalar shakllantiriladi. Rivojlanishning keyingi bosqichida lingvistik tizim elementlari ularning o'ziga xos ma'nolariga asoslanib umumlashtiriladi. Ularning grammatik xususiyatlari, semantik

doirasi va nutqni amalga oshirishdagi o'ziga xos xususiyatlari o'rganiladi. Diqqat markazida bo'lgan markaziy ma'no tashuvchilari bitta lingvistik daraja bilan cheklanmaydi. Bu birliklarni morfologik, leksik va sintaktik darajalarda topish mumkin va nutqda turli darajadagi vositalar birgalikda yoki alohida ishlatilishi mumkin.

Funksional-semantik sohalar lingvistik tadqiqotlarning ajralmas jihatini ifodalaydi, chunki ular ma'no turli til darajalarida qanday taqsimlanganligini ko'rsatadi. Bu sohalarning markaziy xususiyatlaridan biri bu ularning tizimli xususiyatidir: har bir soha o'zak va periferiyadan iborat. Yadro eng aniq va barqaror semantik xususiyatlarga ega lingvistik birliklarni o'z ichiga oladi, periferiya esa moslashuvchanroq yoki kontekstga bog'liq ma'nolarga ega elementlarni o'z ichiga oladi. Ushbu tuzilma markaziy va periferik birliklar o'rtasidagi o'zaro ta'simi ta'minlaydi, bu esa muloqotning dinamik xususiyatini ta'minlaydi.

Masalan, modallikning funksional-semantik sohasi so'zlovchining voqelikka munosabatini birgalikda ifodalovchi modal fe'llar, ravishlar va sintaktik konstruksiyalarni o'z ichiga oladi. Xuddi shunday, temporallik sohasi nutqda temporal munosabatlarni o'rnatish uchun birgalikda ishlaydigan zamon shakllari, temporal ravishlar va vaqtning leksik belgilarini birlashtiradi. Bunday misollar shuni ko'rsatadiki, biron bir lingvistik element sohadagi bog'liq birliklarni qo'llab-quvvatlamasdan kategoriyaning ma'nosini to'liq anglay olmaydi.

Bundan tashqari, funksional-semantik sohalar grammatika va leksika o'rtasidagi o'zaro ta'sirni ta'kidlaydi. Grammatik shakllar strukturaviy muntazamlikni ta'minlasada, leksik elementlar sohaning semantik salohiyatini boyitadi.

Bu o'zaro bog'liqlik tilning yaxlit tabiatini ko'rsatadi, bu yerda ma'no alohida birliklar emas, balki bir nechta elementlarning hamkorligi orqali paydo bo'ladi. Natijada, funksional semantik sohalarni o'rganish nafaqat tilni nazariy tushunishni chuqurlashtiradi, balki leksikografiya, tarjima va til pedagogikasi kabi amaliy tilshunoslik uchun amaliy tushunchalarni ham taqdim etadi.

XULOSA

Til birliklarining funksional-semantik sohasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, tilga ma'no bir necha darajalarda taqsimlangan murakkab, o'zaro bog'liq tizim sifatida qarash kerak.

Bu sohalar lingvistik shakllarning umumiy semantik funksiyalarni ifodalash uchun qanday hamkorlik qilishini o'rganish uchun metodologik asos yaratadi va shu bilan tilning ham strukturaviy, ham kommunikativ salohiyatini ochib beradi. Bunday sohalarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, vaqt, modallik, aspekt, baholash va boshqa semantik sohalar kategoriyalarini faqat alohida birliklar orqali tushunish mumkin emas; aksincha, ular grammatik, leksik va sintaktik elementlarning jamoaviy o'zaro ta'siridan kelib chiqadi. Bundan tashqari, funksional-semantik yondashuv tilning dinamik tabiatini ta'kidlaydi, bu yerda ma'nolar o'zgaras emas, balki kommuni-

kativ ehtiyojlar, madaniy kontekst va pragmatik sharoitlar tomonidan shakllantiri-ladi. Ushbu nuqtai nazar tilni shakl va funktsiya, tizim va foydalanish, nazariya va amaliyot o'rtasidagi tafovutni bartaraf etadigan tarzda o'rganish imkonini beradi. Shuningdek, u amaliy tilshunoslik, ayniqsa, xorijiy tillarni o'qitish, tarjimashunoslik va madaniyatlararo muloqot kabi sohalarida qimmatli tushunchalarni taqdim etadi, bu yerda semantik munosabatlarni nozik tushunish zarur.

Xulosa qilib aytganda, funktsional-semantik sohalar shunchaki nazariy konstruksiyadan ko'proq narsani anglatadi; ular tilning kognitiv va kommunikativ o'lchamlarini tahlil qilish uchun kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu sohalaridagi lingvistik birliklarning o'zaro bog'liqligini tan olish orqali tilshunoslar tilning inson idrokini ham, ijtimoiy o'zaro ta'sirini ham aks ettiruvchi ma'no tizimi sifatida qanday ishlashini chuqurroq tushunadilar.

ADABIYOTLAR

1. Hasanovna, D. M. (2023). Ingliz tilidagi fe'l predikatlarining funktsional-semantik sohada paydo bo'lishi. Amerika Filologiya fanlari jurnali, 3(6), 39–47.
2. Sivtseva, N. A. (2023). Yakut tilida mavjudlikning funktsional-semantik kategoriyasi. Altaistika, (3), 5–12.
3. Krylova, M. N. (2022). Rus tilida imperativ semantikani ifodalash vositalari (imperativlikning funktsional semantik maydoni). Nazariy va amaliy tilshunoslik, 8(4), 54–64.
4. Shayzakov, G. M. (2025, 7-may). Ingliz tilida zamon funktsional-semantik maydonning tuzilishi. Ko'p tarmoqli tadqiqotlar jurnali, 3(5), 16–22.
5. Suyarov, A. (2023). Innovatsion usullar–talabalarning ta'lim va kognitiv faoliyatini tashkil ettirishning yangi tarzi. Philological issues are in the eyes of young researchers, 1(1).
7. Begmuradovich, S. A. (2025). EINSATZ VON INFORMATIONEN TECHNOLOGIE IM FREMDSPRACHEN UNTERRICHT. СОБРЕМЕННОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ, 1(3), 97-102.
8. Bekmuradovich, S. A. (2025). THE USAGE OF MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYA-LAR JURNALI, 1(2), 180-184
9. Суяров А. Б. Педагогический подход учителя к проведению урока. INTERNATIONAL MULTI DISCIPLINARY JOURNAL FOR RESEARCH & DEVELOPMENT Volume 12, issue 12 (2025) Impact factor: 7,854 стр-1391-1396